К. Х. Видојковић.

Катастрофа Параћина

(приликом његовог ослобођавања)
10., 11. и 12. октобра 1918. год.

1920.
ПАРАЋИН.
Књижара, штампарија и књиговезница
код „ХАЏИ ЛАЗЕ“.

К. Х. ВИДОЈКОВИЋ

Катастрофа Параћина
(приликом његовог ослобођавања)

после тро-годишњег робовања под Бугарима, који нам сисаху крв и систематски нас уништаваху уз припомоћ: Немаца, Шваба, Маџара, Турака; немачких, аустријских, бугарских и турских Јевреја, Румуна, Талијана, Француза (из Елзаса и Лотрингије), Босанаца (свију вера), аустријских Срба, Хрвата, Словенаца, Арнаута, Македонаца (свију народности) и каквих ти не још нација па, на жалост, и многих наших не-Срба.

ПАРАЋИН.
Књижара и штампарија код „Хаџи Лазе"

Читаоцу.

У моме листу „Јединство“, који је излазио прошле године, штампане су ове моје белешке, које сам водио у оним бурним данима (10. 11. и 12. октобра 1918. г.) и кад је цео Параћин био пресељен у Сикирицу и околна села.

Да би ове успомене отргао од заборава, преносим их сада у ову књижицу, која ће се продавати у корист наше изнемогле општине, којој сада, стицајем прилика, стојим на челу.

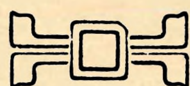
Књижицу сам штампао у 2000 примерака и 2/3 од означене цене припадају општинској каси.

Кад су се параћинци оглушили о „Јединство" и нису га хтели одржати, надам се, да ће бар сада сваки купити ову књижицу, те да на тај начин помогне општој нам кући, која је била доведена до издисаја.

1. априла 1920. год. Параћин.

К. Х. ВИДОЈКОВИЋ књижар и штампар.

КАТАСТРОФА ПАРАЋИНА
(ПРИЛИКОМ ЊЕГОВОГ ОСЛОБОЂАВАЊА)

Параћин, 10. децембра 1918. год.

Ни једна варош, вероватно, нема такву историју ослобођења као Параћин, зато налазимо за вредно, да то забележимо.

Почетком октобра чусмо, да је Алексинац ослобођен и надасмо се за дан—два и ми ту славу да дочекамо. Напрегнутим ушима ослушкивали смо да сваког тренутка чујемо глас артиљерије, сматрајући то за весника ослобођења. Али нас је нада варала, јер све до 5-ог октобра не бесмо те среће. Тек тога дана чусмо потмулу грмљавину са

југа, те нам се срца разиграше. Немци, међутим, понашали су се тако, као да за њих не постоји никаква опасност. Напротив, ми смо били уверени, да ћемо се с браћом скоро загрлити, јер то нам је предочавало силно повлачење немачке војске и грабеж хране из наших магацина. У потаји спремала је свака кућа заставе, да окити домове своје као и венце и разне дарове за наше хероје. Сваки је припремао још да у изобиљу има хлеба и другог јестива, као и пића да почасти ослободиоце. Силна је била наша напрегнутост за читавих 5 дана. Нагађали смо кад ће тај час наступити али смо све морали одлагати од данас до сутра. Артиљерија се чула час јаче час слабије. По кад — кад смо се, Богме, прибојавали да се борба не удали од нас. Тек 9-ог у вече, по јачини артиљеријског пуцња а и по казивању појединих не-

мачких војника—елзашана, били смо сигурни, да ће 10-ти октобар бити тај знаменити дан за Параћин — дан слободе после трогодишњег ропства. И доиста, 10-ог у јутру, отишли су и последњи официри сем месног команданта и у вароши се видео само по који војник. Ну, тек што ми почесмо помаљати заставе и спремати венце, пуче глас по вароши, да је команда немачка наредила, да се сво становништво, и мушко и женско, и старо и младо, до 11 сах. пре подне, има иселити из вароши и да иде пут Ниша. Ко се после тог времена у вароши нађе биће убијен! Ова је вест пукла као гром из ведра неба. Највећа радост претвори се од једаред у најстрашнију неизвесност-

Из почетка чак и не веровасмо, али кад служитељи општински зађоше из куће у кућу да ову наредбу саопштавају, бесмо на чисто:

да треба све оставити па живот спасавати, или остати па смрт дочекати. И кренусмо се. Шта је ко могао и чега се досетио, узео је и собом понео. Ко је имао какве тарнице и кљусе, тај је био најсрећнији, јер није бар ствари морао на леђима вући. Дан је био необично леп и то беше срећа. Оне, који су први похитали, беше задржала немачка стража на крају вароши, јер није имала наређење да нас пропушта. Ту смо се сви сачекали, јер док је стражи стигло одобрење да нас пропусти, протекло је више од једног сата. И око 11 сах. пре подне кренуло се 5 — 6000 душа не знајући ни сами куда.

Већ смо за собом остављали последње куће параћинске. Ишли смо полако и пажљиво да се не би свој од свога одвојио. Па ипак је било и таквих случајева, но убрзо су се опет састајали. Већином се ћутало,

као да смо пшли на губилиште. Само се чуо плач по где којег детета или кукњава по које жене, коју су друге ућуткивале.

Уз пут смо сретали још по којег немачког војника или гомилицу од неколико њих. На 3 — 4 километра од вароши прођосмо поред једног митраљеског оделења, које беше постављено крај друма и пред којим је стајао један подофицир са револвером у руци, напереним у масу народа. Онда нисмо имали времена да мислимо шта му то има да значи, али кад смо се доцније опоменули, да су ови митраљези били спаковани и спремни за повлачење, онда смо били на чисто, да је ово оделење сграховало од нас и да смо га ми од шале могли потчинити нашој власти само да смо били сигурни да су то били последњи остаци непријатељске војске. Овако је све прошло на миру. Од празне

пушке двојица се плаше!

Мало затим сретосмо двојицу војника, који на рукама ношаху једног рањеног. Да би себи терет олакшали, узеше од Милутина Главичког тарнице у којима он носаше своје ствари, па у исте рањеника положише а једној жени свукоше бунду те га њом покрише и вукући и гурајући тарнице одоше пут Параћина. И ови су могли остати у нашим рукама, да у нама не беше још оправданог страха. После тога случаја, не примећујући више никог пред собом, народ поче шапутати да је сад српска војска близу и да тек што се није појавила.

Ово предосећање и испунило се после 10 — 15 минута нашега хода, јер на 7-ом километру од вароши угледасмо из далека два коњаника, који нам се примицаху јашући у галопу један с једне други с друге стране пута. Настало је нагађање

да ли су то непријатељи или наши. Што су ближе долазили све јасније смо им видели шлемове на глави и закључивали по томе да су то наши, јер смо слушали да и они такве капе носе. Ипак многи су, сећајући се немачких шлемова, мислили да су то Немци. Ну, кад беху на стотину корака од нас, видесмо јасно да су то наша тако давно и тако жељно очекивана браћа. То беше прва коњичка извидница. Народ их их је почео радосно поздрављати и довикивати им „добро дошли брaћо“ и „живели“ а они су јурили и махали нам руком у знак да ћутимо, што је било оправдано, али се нико на то није освртао, већ их је и даље бурно поздрављао. Једнога од коњаника ова је вика тако збунила, да је пао с коња, али се одмах дигао и даље одјурио пошто се, срећом, не беше повредио.

Затим сретосмо првог заробље-

ника — Немца у пратњи нашег војника а после тога поче придолазити још по који коњаник, међу којима видесмо и познанике па и параћинце, који су журили да међ првима уђу у своје родно место: најпре на путу, између Параћина и села Ратара, Божу З. Петковића капетана и Димитрија Д. Станковића наредника и затим, у селу Сикирици, Милана Х. Видојковића коњичког редова.

Дирљив је ово тренутак био. Најтврђе срце морало је задрхтати. Многи су плакали, јер се није могло веровати рођеним очима, баш као да је све само сан био.

Па било је и чашћавања. Многи од нас сетили су се да понесу по коју флашу ракије или вина, те је сад то било добродошло да се браћа почасте. Истина, мала част, али у толико милија кад се чини у оваквим околностима. Војници су узимали по који гутљај и одмах ишли даље.

Многи од војника говорили су нам да се вратимо у Параћин, уверавајући нас да је непријатељ већ далеко одавде, али озбиљнији саветовали су нас, да то не чинимо но да сачекамо док се не види шта смера непријатељ код Параћина. И ови последњи имали су право, као што ће се даље видети.

За коњицом наишла је пешадија те смо се једва друмом могли размимоилазити И ову војску дочекивали смо бурним поздравима а она нас је храбрила уверавајући нас: да ће они ући у варош још вечерас и нашу имозину заштитити, и да ћемо се ми сутра већ моћи вратити.

Многе породице свратише у село Ратаре а друге продужише даље.

Код механе сикиричке појави се артиљерија и ту скрену с пута источно у један шумарак, где заузе положај

Ту се видесмо и поздрависмо с

официрима, међу којима најстарији беше потпуковник Леовац. Они су се чудили овом призору, јер од како врше наступање, још нису имали овакав случај са становништвом једне целе вароши. Изводили су из тога закључак, да ће непријатељ дати јачег отпора код Параћина и зато су нам саветовали да се склонимо у оближња села, док се не види шта ће бити.

И народ је се одмах почео разилазити у Сикирицу и Дреновац само је мало њих још даље отишло.

Неки се разузурише по пољу и почеху да се прихватају јела, али у том се појавише аероплани, те им ово уживање прекратише, јер се морадоше раз ћи и отићи у село.

Око 4 сахата по подне чусмо прве пуцње непријатељске артиљерије. Наши не одговараху.

Дошав у село, почесмо тражити склоништа за наступајућу ноћ. Се-

љачке куће малене а народа доста, те су многи остали под тремовима јер не могаху добити собу, које су биле препуне.

Неки слободнији још овог вечера одлазили су близу до вароши и отуд нам доносили узбудљиве вести: да Параћин гори и да се борба у њему води.

Целе те ноћи грувала је непријатељска артиљерија и бомбардовала варош са две стране: југа и запада.

Ујутру, 11. октобра, очекивасмо да службено будемо извештени шта је у вароши, но нико ништа не јављаше.

Артиљерија је, и наша и непријатељска, стално дејствовала а аероплани су непрестано летели над нама, но не пуштаху бомбе, само су ваљда осматрали нашу војску.

Тог дана око подне неко донесе вест да је торањ цркве параћинске срушен и да је у вароши покољ.

За нас беше очајан положај. У селу смо једва налазили намирнице, јер оно што се беше понело, понестајало је.

Овај други дан прође у непрестаном очекивању и надању, но сем артиљеријских гласова, никакве друге не добисмо.

Наша тешка артиљерија не беше успела још да дође, те зато непријатељ могаше и друге ноћи да туче варош.

Сутра дан, 12., чусмо да је наша далекометна артиљерија стигла и доиста, чим она поче дејствовати, непријатељска малаксаваше тако, да је до подне већ била ућуткана, те се парaћинци почеху враћати својим домовима, да виде чуда и покоре извршене за време њиховог осуства.

Пре но што пређемо на причање о повратку и о ономе, шта смо све код својих кућа затекли, имамо с

похвалом да поменемо понашање сељана села Сикирице у погледу гостољубља. Ма да тек што непријатељ беше отишао, оставивши свуда за собом страх и пустош, и ма да село беше напуњено у један исти мах грађанима параћинским с једне и нашом и савезничком војском с друге стране, ипак смо сви могли бити задовољени склоништем и потребним намирницама, поред свега тога, што и код сељана не беше већ више ничег у изобиљу, али је зато сваки радо излазио на сусрет нашим потребама оним, што је још имао а што им има служити за похвалу.

Овде још налазимо за згодно да кажемо неколико лепих речи о г. Јулијусу С. Минху, индустријалцу из Параћина, који је за време провизиријума (од одласка бугарских власти па до доласка наших) поверењем грађана заузимао положај

преседника општинског. Г. Јулијус је дато му поверење потпуно оправдао, јер се за оно неколико дана јуначки носио са немачким командантом места, који је сваког часа по нешто захтевао. Умео је да се одржи на положају у овако тешким тренутцима и да ипак много што шта сачува од алапљивости Немаца, који су, пред своју смрт, љути и огорчени, били склони све собом да понесу. Своју преданост повереној му служби г. Јулијус је најјасније доказао, кад се је, одмах по доласку у Сикирицу, вратио натраг у Параћин. Саставивши се с нашом војском, која је хитала Параћину, он је рачунао, да ће варош истог дана бити ослобођена, па је схватио, да он први треба да се нађе на своме месту у овим историјским тренутцима. Ну, кад је био већ на улазу у варош, непријатељска артиљеријска паљба беше отпочела. Гранате су падале на све стране. Ње-

га су војници и официри саветовали да не иде напред, али је он, по цену свог живота, ипак доспео у варош, где је и остао како тога дана, тако и 11-ог и 12-ог октобра, дакле за сво време борбе и бомбардовања вароши. Чули смо од очевидаца, да је г. Јулијус ових дана, сам и без и једног помоћника и служитеља, обилазио варош и на многим местима отклањао пљачку, коју су вршили они мрачни типови, што нарочито овакве прилике искоришћавају.

Г. Јулијус је оваквим својим самопрегоревањем заслужио признање грађанства и ми му за то овим путем одајемо хвалу и славу.

С похвалом помињемо и неустрашимост нашег суграђанина Ристе Ивановића црногорца, старца од својих 60 година, који се из Сикирице такође беше вратио у Параћин још првог дана и овде остао у друштву с нашим официрима, које

је пратио с пушком у руци до саме борбене линије.

Као што напред рекосмо, становништво параћинско почело се враћати својим домовима 12. октобра у јутру. Артиљеријска паљба беше престала; дан је био леп, друмом се бесмо измешали са придолазећом војском. Над нама су летели непријатељски аероплани и по кад-кад спуштали бомбе. На путу наиђосмо на једног убијеног коња. Ту је био рањен и један наш војник.

Из далека видосмо откривени торањ на цркви, знак дивљаштва непријатељског.

Кад наступисмо у варош затекосмо саму пустош. Свака радња и кућа беше отворена, прозори сви поразбијани да се је улицом газило по стаклу. Многе зграде порушене гранатама а остале избушене шрапнелима.

Највише беху порушене: кућа

пок. поп Заке Петковића, дућан пок. Милосава Павловића, кућа Жике Голубовића, кафана Ђоке Јовановића, апотека Ракићева и још доста других.

Из многих кућа изнешено беше тако рећи сво покућанство. Многа стока беше отерана.

Ну, непријатељ нас још не остављаше.

Тог дана, **12**. октобра, око 3 сах. по подне, пошто се већина грађана беху вратили, наиђоше 5 непријатељских аероплана па, распоредивши се над Параћином, пустише више од 40 бомби, те падоше још неколико жртава, које својом крвљу и својим животима запечатише ослобођење Параћина.

Сем више рањених, тог дана је погинуо Љубисав Петровић — Пантић абаџија овд., Зорка Јоцићева девојка и један војник, чије име случајно нигде није забележено.

Од грађана овд. за време бомбардовања, погинули су још: Антоније Вељковић земљ., Мита Спасић баштован и Стана жена Мите Мијаиловића абаџије. Рањених је било много.

Аеропланска туча из облака трајала је читав сахат. Становништво, које тек беше дахнуло душом, вративши се својим домовима и своме месту, очишћеном од непријатеља, морало је брже боље тражити склоништа по подрумима.

По одласку аероплана, свако је одмах измилео из свога заклона и одао се бризи око уређења куће, у којима беше све испретурано а ретко на ком прозору да је које окно било читаво.

И тако, може се с правом рећи, да је Параћин највише претрпео и најјаче оштећен од силе непријатељске, јер не само што је при уласку непријатеља (Аустријанаца, Немаца,

Маџара и Бугара) опљачкан, већ је при изласку непријатеља и опљачкан и порушен.

Ако се кад-год буде одмеравала накнада штете појединим нашим местима, надамо се, да ће надлежни повести озбиљнијег рачуна о нашем граду.

За време тродневне борбе са непријатељем у самој вароши и на периферији њеној, учествовао је 3. батаљон II пешадијског пука, са својим командантом мајором Марком Павловићем на челу.

Борба је најпре вођена у самој вароши, затим је пренесена на северни крај вароши, куда је непријатељ, потиснут, морао одступити. Одатле, из параћинских винограда, непријатељ је давао отпора 10., 11. и 12. октобра, заштићен својом артиљеријом, која је тукла Параћин са севера и запада. Борба је била тако очајна, да је у једном тренутку, на

дан 11. октобра, Параћин понова могао пасти непријатељу у руке да није било срчаности у наших војника и њихових старешина.

При свршетку борбе, командант мајор Павловић пао је смртно погођен непријатељским зрном, а команду предузео капетан Ђорђе Тошић, који је довршио дело ослобођења Параћина 12. октобра 1918. г. пре подне.

Жртава је било доста. У порти овд. цркве погребено је, сем мајора Марка, још 14 погинулих војника.

Слава и хвала ослободиоцима Параћина.

Палим херојима вечни помен међу захвалним параћинцима.

